

אוניברסיטת בר-אילן

**מאפייני ההבעה הרגשית של ילדים המצויים על
הרצף האוטיסטי עם יכולת מילולית מצומצמת בעת
אינטראקציה במטלת שיתוף פעולה**

שחר בר יהודה

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות
לשם קבלת תואר מוסמך
בבית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תקציר

רקע להבעת רגש תפקיד קריטי בהעברת רמזים תקשורתיים בתהליך תקשורת בין אישית בין נמענים (Izard & Dougherty 1982) ובהעברת מידע רגשי-חברתי וחיפית תחושות וכוונות האחרים בסיטואציה חברתית (Beeger, Koot, Rieffe, Terwogt & Stegge, 2008) באמצעות שיקוף מצבים רגשיים בערוצי תקשורת מילוליים ולא מילוליים (הבעות פנים, קול ותנועה) (Ackerman, Abe & Izard, 1998). ילדים עם אוטיזם (ASD) מפיקים רגשות בתדירות דומה לילדים עם התפתחות תקינה (TD - typically developing) אך מציגים רגש יותר ניטרלי, שלילי ומעורב (מספר רגשות במקביל) ופחות רגש חיובי (Yirmiya, Kasari, Sigman & Mundy, 1989) בערוצי תקשורת לא מילוליים שאינם תואמים הקשר חברתי (McGee, Feldman & Chernin, 2011). ילדים עם ASD עם יכולת מילולית מצומצמת (Minimal Verbal Children with Autism - MVCwA) מאופיינים בחומרת סימפטומים חברתיים רבה יותר בלקות האוטיסטית (Lidstone, Fernyhough, Meins & Whitehouse, 2009) ובביטוי מצומצם בערוץ מילולי הנע בין ביטוי ווקאלי לשלושים מילים דבורות (Tager-Flusberg & Kasari, 2013).

מטרות המחקר חרף השפעת חומרת הלקות התקשורתית-חברתית, השימוש המצומצם בערוץ המילולי והתדיר בערוץ הלא מילולי של MVCwA על מאפייני הבעת הרגש כרכיב משמעותי באינטראקציה חברתית (Kasari & Sigman, 1996, Denham, 1998, Saarni, 1999) בחנו מחקרים מעטים בשנים האחרונות את הבעת הרגש של ילדים עם ASD, בעיקר בגיל הרך, באינטראקציה מובנית עם מבוגר ובהשוואה לילדים עם TD. הערכת מאפייני הבעת הרגש של MVCwA במשימה שיתופית עם שותף מבוגר ועמית עשויה לתרום להבנת תת קבוצה ייחודית זו ולתכנון ופיתוח תכניות התערבות המעודדות הבעת רגש מותאמת באינטראקציה חברתית. ייחודו של מחקר זה בבחינת מאפייני הבעת הרגש של MVCwA במהלך אינטראקציה עם שותף מבוגר ושותף עמית במשימה חברתית המחייבת שיתוף פעולה. מטרות המחקר היו לבחון את מאפייני הבעת הרגש של MVCwA

באינטראקציה עם שותף מבוגר לעומת שותף עמית ואת הקשר בין מאפיינים אלו לחומרת הלקות האוטיסטית, הלקות החברתית, הגיל הכרונולוגי, היכולת הקוגניטיבית המילולית והלא מילולית.

השערות השערת המחקר הראשונה הייתה שתדירות הבעת הרגש תהיה גבוהה יותר באינטראקציה עם שותף מבוגר לעומת עמית, בעיקר ללא כוונה תקשורתית, באוריינטציה פונקציונאלית (לסיפוק צרכים) עם השותף המבוגר ולא חברתית עם השותף העמית ותכלול יותר רגשות שליליים ומעורבים (שני רגשות שונים במקביל) מרגשות חיוביים. השערות המחקר השנייה והשלישית היו שככל שחומרת הסימפטומים של הלקות האוטיסטית והלקות החברתית של הנבדקים יהיו נמוכות יותר וגילם הכרונולוגי צעיר יותר, כך תדירות הבעת הרגש באינטראקציה עם השותף המבוגר והעמית תהיה גבוהה יותר. השערת המחקר הרביעית והאחרונה היו שככל שהיכולת הקוגניטיבית המילולית והלא מילולית של הנבדקים תהיה גבוהה יותר, כך תדירות הבעת הרגש באינטראקציה עם השותף המבוגר והעמית תהיה גבוהה יותר.

שיטה מחקר זה הינו חלק ממחקר רחב יותר שבחן יכולות קשב, שיח ושיתוף פעולה של 54 MVCwA בגילאי 8-16. מדדי הרקע של משתתפי המחקר (חומרת הלקות האוטיסטית והלקות החברתית, הגיל הכרונולוגי, והיכולת הקוגניטיבית) נאספו במבדקי הערכה בתחילת המחקר. מאפייני הבעת הרגש של הנבדקים בביצוע שלוש משימות שיתוף הפעולה (העברת מגש עם כוסות, השחלת גליל על דלגית, הקפצת כדור על טרמפולינה) עם שותף מבוגר ועמית בבית הספר תועדו באמצעות מצלמה. קידוד התצפית נעשה על ידי שני מקדדים שהינם אנשי מקצוע מתחום החינוך המיוחד באמצעות סולם MVEES לקידוד הבעה רגשית שנבנה במיוחד לצרכי המחקר הנוכחי.

תוצאות הנבדקים הציגו מגוון רחב יותר של רגשות מעורבים מרגשות חיוביים ושליליים ושימוש תדיר יותר בשניים או שלושה ערוצי הבעת רגש במקביל. בהתאם להשערת המחקר הראשונה נמצא כי תדירות הבעת הרגש הייתה גבוהה יותר באופן מובהק באינטראקציה עם שותף מבוגר בהשוואה לעם שותף עמית וללא כוונה תקשורתית בהשוואה לעם כוונה תקשורתית, כאשר הממצא לפיו הביעו הנבדקים רגשות חיוביים ומעורבים בתדירות גבוהה יותר מרגשות שליליים באופן מובהק, תואם את השערת המחקר באופן חלקי. כן, נמצאה שונות מובהקת במאפייני הבעת הרגש בין משימות החבל והכדור למשימת המגש. בהתאם להשערת המחקר השנייה נמצא קשר שלילי מובהק בין חומרת הלקות האוטיסטית לתדירות הבעת רגשות חיוביים באינטראקציה עם שותף עמית ותדירות הבעת רגשות שליליים באינטראקציה עם שותף מבוגר כך שככל שחומרת הלקות האוטיסטית הייתה נמוכה יותר, כך תדירות הבעת הרגשות החיוביים והשליליים הייתה גבוהה יותר. המתאם החיובי המובהק שבין חומרת הלקות האוטיסטית לתדירות הבעת הרגשות

המעורבים אינו תואם את השערת המחקר אך מעיד על הקשר שבין חומרת הלקות האוטיסטית להבעת הרגש המשובשת שמציגים MVCwA.

בהתאם להשערת המחקר השנייה, נמצא קשר שלילי מובהק בין חומרת הלקות החברתית לתדירות הבעת הרגשות החיוביים באינטראקציה עם שותף עמית ולתדירות הבעת הרגשות השליליים והמעורבים כלפי שותף מבוגר. המתאם החיובי המובהק בין חומרת הלקות החברתית לתדירות הבעת הרגשות המעורבים כלפי שותף עמית אינו תואם את השערת המחקר אך יחד עם הממצא הקודם מצביע על העדר הקשר שבין חומרת הלקות החברתית של הנבדקים להבעת הרגשות המעורבים ומדגיש את הבעת הרגש המשובשת שמציגים MVCwA. בהתאם להשערות המחקר השלישית והרביעית לא נמצא קשר משמעותי בין תדירות הבעת הרגש לבין הגיל הכרונולוגי והיכולת הקוגניטיבית המילולית, עם זאת, בהתאם להשערת המחקר הרביעית נמצא מתאם חיובי מובהק בין היכולת הקוגניטיבית הלא מילולית לתדירות הבעת הרגשות המעורבים כך שכלל שהיכולת הקוגניטיבית הלא מילולית גבוהה יותר כך תדירות הבעת הרגשות המעורבים גבוהה יותר באינטראקציה עם שותף עמית ושותף מבוגר.

מסקנות מחקר זה בחן לראשונה את מאפייני הבעת הרגש של MVCwA באינטראקציה שיתופית עם שותף מבוגר ושותף עמית ואת הקשר בין אלו לבין מאפייניהם כתת קבוצה מובחנת ברצף האוטיסטי ובכלל זה שימוש מצומצם בערוץ המילולי בהשוואה לשימוש בערוץ הלא מילולי, חומרת לקות אוטיסטית גבוהה ומנעד רחב של יכולות קוגניטיביות. הממצאים מצביעים על אידיאליזציה של הבעת הרגש החריגה של MVCwA המתבטאת בשימוש תדיר במספר ערוצי ביטוי לא מילוליים במקביל והבעת מגוון רחב של רגשות מעורבים בתדירות גבוהה, בעיקר ללא כוונה תקשורתית. בעתיד, כדאי יהיה לבחון את מאפייני הבעת הרגש של MVCwA בעקבות הטמעת תכנית התערבות ייעודית בבתי הספר ולבחון את השונות והדמיון בין מאפייני הבעת הרגש של MVCwA ותלמידים עם מוגבלות שכלית התפתחותית (ID - Intellectual Disability) תואמי CA ו IQ לבין תלמידים עם TD תואמי CA במהלך אינטראקציה חברתית עם שותפים עמיתים. הממצאים לפיהם בסיטואציה חברתית שיתופית מביעים MVCwA רגשות חיוביים בתדירות גבוהה באינטראקציה עם השותף העמית, מדגישים את הצורך בבניית תכניות התערבות מובנות המקדמות אינטראקציה שיתופית בין MVCwA לבין שותפים עמיתים והמעודדות פעילות המגבירה הנאה הדדית ותיאום עם אחרים.